

ZNAČAJ I ULOGA ŠKOLE U PREVENCIJI ZLOUPOTREBE DROGA

Amra IMŠIRAGIĆ

“Zlo nije djelo samo onoga koji ga čini, već i onoga koji, mogavši spriječiti da se čini, ne sprječava ga.”

Tukidid

UVOD

Možda smo u ratu, u uvjetima potpune dezintegracije društva, prvi put shvatili koliko škola znači djetetu. Djeca su školu prepoznala kao mjesto gdje im se može pomoći i gdje se mogu osjećati sigurnije.

Poslije porodice, škola predstavlja najvažniji faktor odgoja djeteta. Istovremeno, škola je mjesto gdje se, pored usvajanja znanja, usvajaju ili modificiraju ponašanja donesena iz porodice. Mnoštvo provedenih ispitivanja (M. Milosavljević, 2001.; Špadijer-Džinić, 1998.) ukazuju na činjenicu da se prvi susret sa drogom događa u školskom periodu.

Među mladima, srednjoškolcima, pa i starijim osnovcima sve više je onih koji zloupotrebljavaju alkohol i droge. Posebno je alarmantan sve veći broj ovisnika.

Napori koje naša društvena zajednica posljednjih godina čini na planu prevencije re-

zultat su povećane svijesti o posljedicama koje zloupotreba droga izaziva kod pojedinca, porodice i društva u cjelini. Uporedo sa tim, postalo je sve jasnije da se samo organiziranim planskim i integriranim kontinuiranim aktivnostima u različitim društvenim sektorima mogu povećati mogućnosti preventivnog djelovanja.

Škola je prirodna sredina i njena uloga u socijalizaciji djece i mladih je nezamjenjiva. Te je ona i ključno mjesto djelovanja svakog preventivnog programa.

Analogno tome, jasno je da škola može dati niz pozitivnih elemenata u formiranju ličnosti mladih, ali ona može biti i veoma važan teren na kom je moguće otkriti prve učenikove probleme vezane za zloupotrebu droga, ali i sve druge socio-patološke pojave. Stoga je njena uloga nezamjenjiva.

Ključne riječi: zloupotreba droga, mladi, škola, adolescencija, prevencija...

Definicija narkomanije

Pojmovi *narkomanija, zloupotreba droga, zavisnost od droga, toksikomanija* i sl. koriste se za označavanje situacije koju karakterizira uspo-

stavljanje naročitog odnosa između čovjeka i medikamenta, odnosno neke prirodne ili sintetske droge. Ne samo da je teško dati prihvatljivu definiciju zavisnosti droga, nego su termini *narkomanija* i *narkoman* neprimjereni trenutnom stanju u ovoj oblasti. Izraz *narkomanija* nastao je u vrijeme kad se znalo da narkotičke (opojne) droge stvaraju stanja koje danas nazivamo ovisnostima.

Pod pojmom *droga* podrazumijevamo svaku hemijsku supstancu koja alterira raspoloženje, percepciju i svijest, odnosno, koja na bilo koji način mijenja aktivnosti i psihičko stanje. Osobe koje su postale žrtve zloupotrebe određene psihoaktivne supstance nazivamo uživao-cima droga ili narkomanima, odnosno osobama ovisnim o drogama.

Svjetska zdravstvena organizacija definirala je 1961. godine ovisnost o drogama ili narkomaniju kao stanje periodičnog ili hroničnog trovanja, štetno za pojedinca ili društvenu zajednicu prouzrokovano ponovnim uzimanjem prirodnih ili sintetičkih droga.

Karakteristike takve intoksikacije su:

- Nesavladiva potreba za uzimanjem droge i njezinim nabavljanjem po svaku cijenu;
- Sklonost povećanju količine koja se uzima, takozvana tendencija povećanja droge ili povećana tolerancija;
- Psihička i fizička ovisnost o djelovanju droge;
- Štetno djelovanje na osobu koja uzima drogu, uz štetno djelovanje na društvo;
- javljanje karakterističnog apstencijalnog sindroma ako se prekine konzumiranje droge.

De Graff (prema Singeru, 1975.) smatra da tokisikomanija nije primarno oboljenje, nego upravo posljedica abnormalnosti ili psihopatije, psihoze ili neuroze.

Prema tome, o pojavi ovisnosti može se govoriti samo u onim slučajevima kad postoje određene psihičke, a često i fizičke promjene koje su posljedica djelovanja droge na organizam. Droga izaziva promjenu ponašanja ličnosti kod koje uvijek dominiraju želja za

stalnim ili povremenim uzimanjem droge radi izbjegavanja neprijatnih apstinencijalnih pojava ako se droga ne uzima.

Adolescencija i ličnost narkomana

Često se u svakodnevnom govoru termini *adolescencija* i *pubertet* upotrebljavaju kao sinonimi. Pubertet obuhvata period od 11. do 18. godine. Ovaj termin odnosi se na biološke promjene (u građi, izgledu tijela, funkcijama žlijezda sa unutrašnjim lučenjem).

Adolescencija je period kad mladi, u potrebi za zabavom i muzikom, počinju posjećivati različita mjesta druženja i okupljanja mladih, kao što su npr. kafići, disko-klubovi. Što više izlaze i posjećuju uobičajna sastajališta mladih, sve više su u prilici da im bude ponuđena prva cigareta marihuane i tableta ekstazija. Ukoliko imaju trenutnih životnih problema (porodični problemi, npr. razvod roditelja, smrt jednog od roditelja...) i ukoliko su nesigurni u sebe, jedan broj mladih može prihvatiti neku od ponuđenih droga i na taj način pokušati zaboraviti na probleme koji ih okružuju. Pri tome zaboravljaju na činjenicu da konzumiranje droga i alkohola neće pomoći u rješavanju životnih problema, već će stvoriti i nagomilati postojeće probleme.

Konzumiranje bilo koje psihoaktivne supstance dovodi do gubljenja osjećaja za realnost, demotivirajući i onesposobljavajući pojedinca da pronade izlaz iz problema. Česti su sukobi sa svijetom odraslih, sa jakim emotivnim reakcijama.

Već je ustaljeno shvatanje da su današnji ovisnici u 95% slučajeva adolescenti (ili su počeli kao adolescenti). Većina provedenih istraživanja pokazuje da je proces nastajanja ovisnosti u ovoj razvojnoj fazi povezan sa značenjem koje za mladu osobu imaju prijatelji i grupe ovisnika. U grupi ovisnika (sebi sličnima), lakše pronalaze rješenja za svoje probleme, počev od ilegalne trgovine droge do posebnog načina odijevanja i preuzimanja jezika narkomana. Adolescentni ovisnici većinom su srednjoškolci i studenti (ako uopće mogu zadržati taj status kad se već razvije ovisnost), dok nešto manji broj čine učenici završnih razreda osnovne škole. Adolescentna narkomanija relativno brzo dovodi do teških

ireverzibilnih posljedica na psiho-socijalnom planu ličnosti, a teška somatska oboljenja i smrtni ishodi nešto su što predstavlja terminalnu fazu ove socijalno-patološke pojave.

Škola i zloupotreba droga

Mnoštvo provedenih ispitivanja ukazuju da prvi susret sa nekom od droga biva u dječju doba. Veoma je karakteristično da najveći broj mladih koji zloupotrebljavaju drogu, a koji pohađaju školu, pogotovo posljednjih godina od kada je došlo do ekspanzije konzumiranja marihuane među učenicima osnovnih škola, naglo popuštaju u učenju. Ranije učenici koji su postizali dobre rezultate, sada postižu slabe rezultate u učenju, bezrazložno izostaju s nastave, djeluju odsutno i nezainteresirano.

Potpuno je pogrešno odmah tvrditi da je u pitanju zloupotreba droga, ali se i ta činjenica mora predvidjeti na pažljiv način. Uzroci poremećaja u ponašanju djeteta moraju se sagledati svestrano i sveobuhvatno. Od početka utvrđivanja situacije oko zloupotrebe droge zavisit će i daljnja mogućnost sprječavanja ove patološke pojave.

Analizama je utvrđeno da nastavnici prvi otkriju učenika narkofila, ali zbog nedovoljne educiranosti o ovoj problematici, odmah su skloni ovakvog učenika proglasiti narkomanom, što mu može štetiti u pogledu njegove socijalne budućnosti. U nekim školama se ne krije namjera da se ovakav učenik prebaci u drugu školu i da se tako riješi problem.

Škola treba biti prilagođena potrebama djeteta tako da ohrabruje i snaži ličnost djece i mladih, prihvata rizičnost, ali i donosi odgovarajuća pravila ponašanja. Veoma je važno da škola bude mjesto koje djeca vole, a ne mjesto gdje će odlaziti samo zato što se mora.

Djeci se mora pomoći da na zdraviji i manje opasan način od konzumiranja psioaktivnih supstanci zadovolje svoje potrebe, uz poštovanje njihove ličnosti i specifičnosti koje nosi sa sobom adolescencija. Razgovor na relaciji nastavnik - učenik pomaže djetetu da stekne samopoštovanje i samopouzdanje. Svako ljudsko biće ima potrebu za razumijevanjem, podrškom i ljubavlju, a posebno dijete. Razgovarajte

sa učenicima, slušajte ih pažljivo dok govore o svojim prijateljima, školskim i vanškolskim aktivnostima.

Ohrabrujte ih da sami rješavaju svoje probleme. Kad je riječ o drogama, važno je da razgovor bude dijalog, a ne pridikovanje. Nije dijalog ako od djeteta tražite da samo sluša šta vi govorite. Komunikacija o štetnosti droge neće imati nikakvog efekta ako se obavlja rutinski i bez razumljivih informacija. Za takav dijalog nastavnik treba pažljivo slušati razmišljanja djeteta. Samo na taj način, razumijevanjem i podrškom, mogu pomoći učeniku u rješavanju svih njegovih problema koji ga opterećuju.

Ispitivanja urađena u školama na području općine Tuzla (Imširagić, 2004.) pokazuje da samo 67% nastavnika smatra da nastavnik mora poznavati porodičnu situaciju učenika, što može biti i razlog zašto neki nastavnici ne saraduju sa roditeljima u pitanjima koja su od suštinskog značenja za normalno odrastanje mladih, kao što je i prevencija bolesti ovisnosti. U istoj anketi, 38% nastavnika smatra da adolescentima nije teže sada nego prije rata. Ako se zna da su rat, ratne strahote i tranzicija bosanskohercegovačkog društva donijeli nezaposlenost, bijedu, kidanje ranije socijalne podrške, veliki broj mladih bez roditelja, porast nasilja u porodici, povećanu ponudu droga na tržištu, uz pomjeranje sistema vrijednosti mora se priznati činjenica da je današnjim adolescentima ipak teže.

Ne možemo izbjeći činjenicu da u školama ne postoje sistemska rješenja planova o ponašanju u ovakvim situacijama. Ovakvim programima trebalo bi se učenicima pružiti mogućnost da steknu dodatna znanja o tome kako riješiti probleme koje nosi sa sobom njihova dob ili sredina koja ih okružuje te kako da razviju svijest o sebi i donošenju vlastitih odluka.

Implementacijom ovakvog programa u školama omogućuje se da se njihov razvoj odvija u pravcu stvaranja odgovorne, samostalne i uspješne ličnosti i za uspješnu socijalizaciju i integraciju u društvo. Realizacijom ovih programa u školama razvijaju se zaštitni faktori kojima se smanjuju mogućnost uticaja rizičnih faktora, među koje spada i zloupotreba

droga. Edukacija o drogama i štetnosti za ljudsko zdravlje ključna je komponenta svih preventivnih problema. Svjetska zdravstvena organizacija (SZO) postavila je *DASH* program (*Division of Adolescent and School Health*) koji podrazumijeva četiri strateška pravca:

1. identifikacija problema i njihovo praćenje,
2. istraživanje efekta programa i politike zdravlja,
3. konzistentno implementiranje efektivnih politika u programu,
4. stalna evaluacija efekata programa.

U ovom programu naglašava se međusobna povezanost škole, porodice, medija, organizacija mladih, nevladinih organizacija, zdravstvenih službi.

Program obuhvata: zdravstvenu edukaciju mladih, nastavničkog kadra i roditelja.

Velike mogućnosti preventivnog djelovanja, u prvom redu, škola crpi iz činjenice da sve svoje programe primarne prevencije može realizirati kroz nastavni proces. Škola ima nezamjenjiv preventivni potencijal kad su u pitanju mladi i zloupotreba droga. Rezultati neće izostati kad se škola uključi u općedruštveni, multidisciplinarni i organizirani način prevencije.

ZAKLJUČAK

Evidentno povećanje zloupotrebe droga svakodnevna je pojava u cijelom svijetu, tako i u Bosni i Hercegovini. Konzumiranje sredstava ovisnosti smatra se najčešćim uzrokom oštećenja tjelesnog i psihičkog zdravlja ljudi, tako i poremećaja u ponašanju. Početak upotrebe alkohola, duhana i psihoaktivnih supstanci obično biva tokom adolescencije, što se veže za specifičnosti razdoblja odrastanja.

Edukacijom mladih o štetnosti psihoaktivnih supstanci utičemo na promjenu loših navika i ponašanja, u smislu odustajanja od namjere konzumiranja psihoaktivnih supstanci, duhana, alkohola.

Aktivnosti treba usmjeriti na roditelje, nastavnike, psihologe, pedagoge.

Zajedničkom akcijom svih relevantnih društvenih institucija možemo doći do nekih zadovoljavajućih rezultata.

Kvalitetan preventivni program u školama podrazumijeva i educiranje i angažiranje učenika u svim preventivnim aktivnostima vezanim za zloupotrebu psihoaktivnih supstanci. Informiranost mladih o drogama i štetnim posljedicama za ljudski organizam može biti jedna od važnih preventivnih mjera protiv zloupotrebe droga. Neinformiranost mladih o štetnosti konzumiranja droga može biti jedan od uzroka da mladi iz neznanja počnu sa eksperimentiranjem droga.

LITERATURA

1. Bukelić, J. (1981.): *Droga, mit ili bolest*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
2. Đukanović, M. (1994.): *Droge od zloupotrebe do zavisnosti*, GIK Oko, Sarajevo
3. Imširagić, A. (2006.): *Socijalno-epidemiološki aspekti ovisnosti o drogama kod djece i adolescenata na području Tuzlanskog kanotona u periodu* (2002.), magistarski rad, Sarajevo
4. Pašagić, I. – Žigić, Z. (2003.): *Odrastanje bez droge*, IPAKeV, Sarajevo

Summary**THE SIGNIFICANCE AND ROLE OF SCHOOL IN THE
SUBSTANCE ABUSE PREVENTION****Amra Imširagić**

The article discusses the role of school in substance abuse among youth. Drug and alcohol abuse among the high school and even middle school students, is on the rise. And what is yet more alarming is a rising number of addicts among them.

School is the most organized educational institution and also represents the best possible environment for preventive actions and detection of any socio-pathological deviations (substance and alcohol abuse, juvenile delinquency, wandering, begging, prostitution) among youth.

موجز**أهمية المدرسة ودورها
في الوقاية من تعاطي المخدرات****عامرة إمشيراغيتش**

يقدم هذا المقال خليلاً لدور المدرسة في الوقاية من تعاطي المخدرات عند الشباب. حيث أن تعاطي المخدرات والمشروبات الكحولية أخذ يزداد انتشاراً بين طلاب المدارس الثانوية والابتدائية، ويزداد الأمر خطورة مع ارتفاع عدد المدمنين.

وتمثل المدرسة أفضل عوامل التربية تنظيمياً. وهي أيضاً وسط ملائم للعمل الوقائي. واكتشاف كافة الظواهر الاجتماعية المرضية (كتعاطي المخدرات والمشروبات الكحولية وإجرام الأحداث والتشرد والتسول والبغاء) بين الفئات الشبابية.